

TEXNIK TARJIMADA TERMINOLOGIYANI BOSHQARISHNING ROLI

Abdullayeva Fotima Baxromovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Ingliz tili nazariyasi va metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20726393>

Annotatsiya: Ushbu tezisdá texnik tarjima jarayonida terminologiyani boshqarishning nazariy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Texnik matnlar aniqlik, izchillik va standartlashgan ifodani talab qilgani sababli terminlarning to'g'ri tanlanishi tarjima sifatining asosiy mezonlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotda terminologik bazalar, glosariylar, tarjima xotirasi, korpus yondashuvi va sohaviy standartlarning texnik tarjimadagi o'rni yoritiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, terminologiyani tizimli boshqarish tarjimada semantik noaniqliklarni kamaytiradi, matnning kasbiy ishonchliligini oshiradi hamda tarjimon, muharrir va soha mutaxassisi o'rtasidagi hamkorlikni samarali tashkil etadi.

Kalit so'zlar: texnik tarjima, terminologiya, terminologiyani boshqarish, ekvivalentlik, glosariy, tarjima xotirasi, standartlashtirish, sohaviy matn.

Zamonaviy ilm-fan va texnologiyalar tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan sharoitda texnik tarjimaning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Muhandislik, axborot texnologiyalari, energetika, avtomobilsozlik, qurilish va ishlab chiqarish sohalarida yaratilayotgan hujjatlar bir necha tillarga tarjima qilinadi. Bunday matnlarda terminlar oddiy leksik birlik emas, balki muayyan tushuncha, jarayon yoki texnologik obyektни aniq ifodalovchi kasbiy birlik sifatida namoyon bo'ladi. Shuning uchun texnik tarjimada terminologiyani boshqarish faqat lug'at bilan ishlash emas, balki butun tarjima jarayonini me'yorlashtirish, nazorat qilish va sifatini ta'minlashga xizmat qiluvchi murakkab faoliyatdir.

Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy-lingvistik va tarjimashunoslik tahlili usullaridan foydalanildi. Texnik matnlarda uchraydigan terminlarning tarjimada berilishi, ularning ekvivalentlari, variantdorligi va standartlashuv darajasi nazariy manbalar

asosida o'rganildi. Shuningdek, terminologiyani boshqarishda qo'llaniladigan glosariy, terminologik baza, tarjima xotirasi va sohaviy korpuslarning vazifalari tahlil qilindi. E'tibor asosan terminlarning izchil qo'llanishi, semantik aniqligi va tarjima sifatiga ta'sir etuvchi omillarga qaratildi.

Texnik tarjimada terminologiyani boshqarish eng avvalo ekvivalent tanlash jarayonini tartibga soladi. Bir terminning turli tarjimalarda har xil berilishi matn mazmunining buzilishiga, texnik topshiriq yoki yo'riqnoma noto'g'ri tushunilishiga sabab bo'lishi mumkin. Masalan, control termini kontekstga qarab boshqaruv, nazorat, rostdash yoki tekshirish ma'nolarida qo'llanishi mumkin. Agar tarjimon soha xususiyatini hisobga olmasa, noto'g'ri ekvivalent tanlanadi va matnning kasbiy aniqligi pasayadi. Terminologik boshqaruv aynan shunday xatolarning oldini olishga xizmat qiladi.

Terminologiyani boshqarishning muhim vositalaridan biri glosariy hisoblanadi. Glosariyda terminning asl shakli, tarjimasi, izohi, qo'llanish sohasi va kerak bo'lsa, tavsiya etilmaydigan variantlari beriladi. Bu tarjimon uchun yagona mezon yaratadi. Ayniqsa, katta hajmli texnik hujjatlar, qo'llanmalar, loyiha hujjatlari va dasturiy ta'minot lokalizatsiyasida glosariy tarjima izchilligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Bunday yondashuv bir nechta tarjimon ishtirok etadigan loyihalarda yanada zarur bo'ladi.

Tarjima xotirasi va terminologik bazalar ham texnik tarjima sifatini oshiruvchi asosiy omillardandir. Tarjima xotirasi ilgari tarjima qilingan segmentlarni saqlaydi va yangi matnda o'xshash jumlar uchraganda ularni tavsiya qiladi. Terminologik baza esa aynan terminlar bilan ishlashga yo'naltiriladi. Ushbu vositalar tarjimada tezlikni oshirish bilan birga, matnning uslubiy va terminologik bir xilligini ta'minlaydi. Natijada tarjimon har safar terminni qayta izlashga majbur bo'lmaydi, balki tasdiqlangan ekvivalentdan foydalanadi.

Texnik tarjimada terminologiyani boshqarish faqat texnik vositalarga tayanmaydi. Bu jarayonda tarjimonning lingvistik bilimlari, soha bo'yicha tushunchasi va matn kontekstini tahlil qilish qobiliyati muhim ahamiyatga ega.

Ayrim terminlar lug'atlarda mavjud bo'lsa-da, muayyan matnda boshqa ma'noda kelishi mumkin. Shu sababli tarjimon termini alohida so'z sifatida emas, balki butun texnik vaziyatning bir qismi sifatida baholashi kerak. Terminologik boshqaruvning samaradorligi tarjimon, muharrir va soha mutaxassisi o'rtasidagi hamkorlikka ham bog'liq.

O'zbek tilida texnik terminologiyani boshqarish masalasi yanada dolzarbdir. Chunki ayrim sohalarda xalqaro terminlar, rus tili orqali kirib kelgan birliklar va o'zbekcha muqobillar parallel qo'llanadi. Bu holat tarjimada variantdorlikni kuchaytiradi. Masalan, software termini dasturiy ta'minot shaklida me'yorlashgan bo'lsa, ayrim matnlarda inglizcha yoki ruscha shaklga yaqin variantlar ham uchrashi mumkin. Bunday vaziyatda terminologik siyosat, sohaviy lug'atlar va standartlashtirilgan tavsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Texnik tarjimada terminologiyani boshqarish tarjima sifatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. U terminlarning izchil, aniq va standart shaklda qo'llanishini ta'minlaydi, semantik chalkashliklarning oldini oladi hamda texnik matnning ilmiy-amaliy qiymatini oshiradi. Glosariylar, terminologik bazalar, tarjima xotirasi va korpus texnologiyalaridan foydalanish texnik tarjimada samaradorlikni kuchaytiradi. O'zbek tilida texnik terminlarni boshqarish tizimini yanada rivojlantirish ilmiy-texnik kommunikatsiya sifati, o'quv adabiyotlari mazmuni va ishlab chiqarish hujjatlarining aniqligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. – СПб.: Союз, 2001. – 288 с.
2. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение. – М.: Академия, 2008. – 304 с.
3. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.
4. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – М.: ЛКИ, 2007. – 256 с.

5. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: вопросы теории. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012. – 248 с.
6. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. – 248 p.
7. Newmark P. A Textbook of Translation. – New York: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
8. Wright S.E., Budin G. Handbook of Terminology Management. Vol. 1. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. – 370 p.